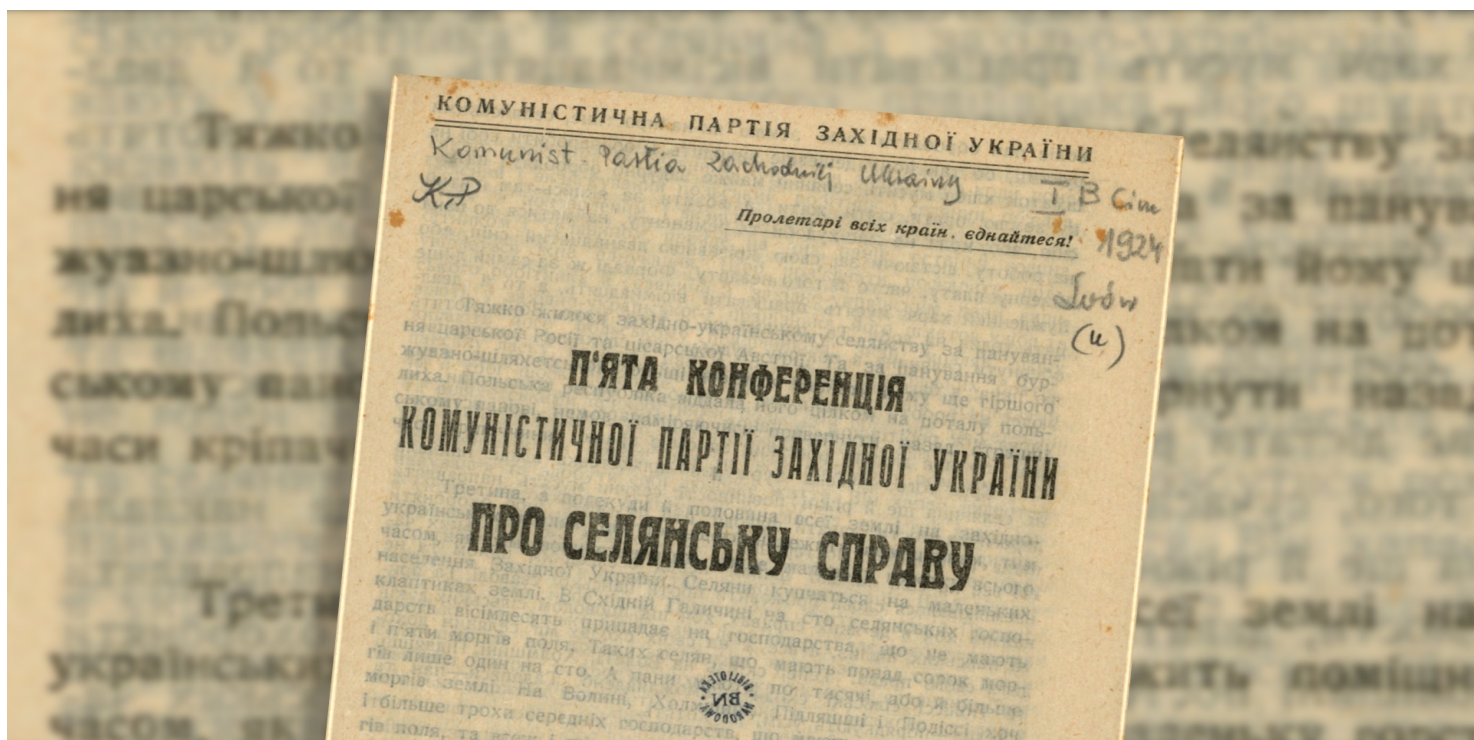

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/78508,Ukrainski-ruch-komunistyczny-w-II-RP.html>

Druk Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy, Lwów 1924 r. Fot. Biblioteka Narodowa

ARTYKUŁ

Ukraiński ruch komunistyczny w II RP

OKRES HISTORYCZNY

(1922-1939) II Rzeczpospolita

Autor: JOANNA KARBARZ-WILIŃSKA 11.02.2021

Choć zakazane przez władze II Rzeczypospolitej, ukraińskie struktury komunistyczne działały w Polsce w zasadzie od momentu odzyskania przez nią niepodległości.

Już w 1915 r. w Galicji istniała organizacja lewicowa, która kilka lat później zmieniła nazwę na Internacjonalną Rewolucyjną Socjal-Demokrację (IRSD). Niejako jej następcą, jak również innych partii o profilu socjalistyczno-komunistycznym (tzw. borotbistów), stała się Komunistyczna Partia Galicji Wschodniej (KPGW), oficjalnie utworzona w lutym 1919 r. podczas I Krajowej partyjnej konferencji w Stanisławowie. Na uwagę zasługuje fakt, iż jej uczestników aresztowano, wskutek czego partia ostatecznie ukształtowała się w II połowie 1920 r., a główną w tym rolę odegrali Mykoła Chrystowoj, Mychajło Jałowij, Karol Sawrycz oraz Matwij Jaworśkyj.

KPGW i rozłam w ramach partii

KPGW działała we wschodnich województwach II RP (lwowskim, stanisławowskim, tarnopolskim) i niemal od razu stała się autonomiczną częścią Komunistycznej Partii Robotniczej Polski (KPRP). Nastąpiło to wskutek umowy podpisanej w Moskwie w 1921 r. przez KPRP i Komunistyczną Partię (bolszewików) Ukrainy (KP(b)U). Włączenie KPGW do KPRP nie zyskało poparcia wielu członków galicyjskiej partii, co doprowadziło do rozłamu w jej szeregach. KPGW podzieliła się wówczas na kapeerowców (od KPRP), a więc działaczy popierających wspomnianą opcję, oraz wasylkowców – od pseudonimu jednego z działaczy, Osypa Krytyka Wasylkowa – głoszących organizacyjną niezależność.

Osyp Krytyk Wasylkiw
(1898-1941)

Powstanie KPZU

Duży wpływ na galicyjski ruch komunistyczny posiadały ośrodki kierownicze na Ukrainie sowieckiej. Tym samym rozłam w KPWG – na polecenie Międzynarodówki Komunistycznej (Kominternu), która pod koniec 1922 r. wydała stosowną decyzję – miał zostać zażegany do maja 1923 r. W grudniu tego roku przyjęto również zasadę autonomii dla partii ukraińskich komunistów w ramach KPRP. Następnie, w konsekwencji ustaleń II Zjazdu KPRP, który miał miejsce od 19 września do 2 października 1923 r., KPGW przekształcono w Komunistyczną Partię Zachodniej Ukrainy (KPZU), w szeregach której działali m.in. Osyp Kryłyk oraz Roman Kuźma. Choć „nowa” partia została wcielona do KPRP, zachowała znaczącą autonomię, w tym prawo do wyboru swojego Komitetu Centralnego, który kierował pracą KPZU (wraz z Biurem Politycznym i Sekretariatem Krajowym jako jego organami wykonawczymi), oraz do organizowania własnych zjazdów. Utrzymała także miejsce w Kominternie w składzie przedstawicielstwa polskiego. Partia rozszerzyła również zasięg oddziaływania, obejmując nim dodatkowo Wołyń, Chełmszczyznę, Podlasie i część Polesia. Dla pozyskania zwolenników KPZU wydawała pisma w języku ukraińskim i polskim, takie jak: „Nasza Prawda”, „Zemla i Wola”, „Światło”, „Profesijni Wisti”, „Nasza Zemla”, „Walka Mas”, „Nowe Żyttja”, „Switło”, oraz „Wikna”, „Kultura”, „Nowi Szljachy”. Partia programowo odrzucała walkę zbrojną oraz sabotaż. Większość jej przedstawicieli popierała dążenie do emancypacji narodu ukraińskiego.

Mapa fizyczna Ukraińskiej SRS,
1931 r.

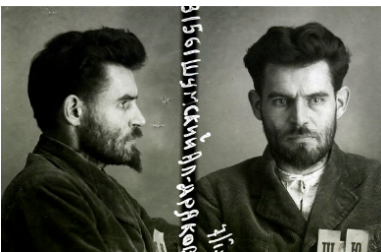
Zaplecze polityczne KPZU

Na początku istnienia KPZU liczyła 1712 członków, z czego najwięcej Ukraińców – 1326, następnie Żydów – 227 oraz Polaków – 149. Ci ostatni pochodzili przede wszystkim ze Lwowa, Kołomyi i Stanisławowa. Wielu członków partii nie posiadało wykształcenia, a analfabetyzm wśród nich był powszechny.

KPGW działała we wschodnich województwach II RP (Iwowskim, stanisławowskim, tarnopolskim) i niemal od razu stała się autonomiczną częścią Komunistycznej Partii Robotniczej Polski (KPRP). Nastąpiło to wskutek umowy podpisanej w Moskwie w 1921 r. przez KPRP i Komunistyczną Partię (bolszewików) Ukrainy (KP(b)U).

Zapleczem politycznym komunistów byli przede wszystkim chłopi, potem robotnicy, niewielu wśród nich znalazło się jednak tych narodowości polskiej. Konkurentami dla KPZU w pozyskiwaniu zwolenników z tego środowiska były Polska Partia Socjalistyczna (PPS) oraz Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie” (PSL „Wyzwolenie”). Walki frakcyjne w szeregach ukraińskich komunistów również nie sprzyjały ich szerszemu poparciu.

W 1924 r. zasilili ich członkowie prokomunistycznej Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partii (USDP). Pomimo iż działalność KPZU była przez władze II RP zakazana, pod znacznym jej wpływem pozostawały organizacje legalne. Inną partią związaną z KPZU był powstały w październiku 1926 r. przy jej wsparciu Sel-rob (Ukraińskie Chłopsko-Robotnicze Socjalistyczne Zjednoczenie). Tworzyły go socjalistyczna (moskalofilska) partia Wola Narodu i Związek Włościański (*Seljanśkyj Sojuz*) z Wołynia, politycznie orientujący się na ZSRS (obie partie zachowały pewien zakres autonomii, różniły się poglądami na bieżące sprawy i wydawały własną prasę: „Nasze Żyttia”, „Wola Naroda”).

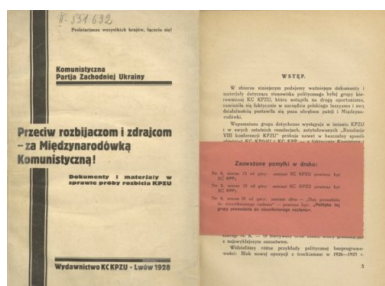
Ołeksandr Szumśkyj (1890-1946)

Dzięki przenikaniu w struktury innych legalnych organizacji KPZU brała udział w wyborach, a także posiadała

swoje przedstawicielstwo w sejmie Polski. Współpracowała również z KP(b)U.

„Odchylenie nacjonalistyczne” w KPZU

Do znaczącego podziału w ramach KPZU doszło w 1927 r. W kwietniu tego roku wasylkowcy, kierowani przez Kriłyka oraz Kuźmę, a więc większa część członków partii przeciwnych polityce Józefa Stalina i Łazara Kaganowicza, poparła politykę ukrainizacji Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej (USRS), czyli tzw. odchylenie nacjonalistyczne Ołeksandra Szumskiego. Skutkiem tego było wykluczenie wasylkowców z Kominternu i oficjalny podział na dwie partie: KPZU-większość oraz KPZU-mniejszość. W 1928 r. pierwsza z nich, po uprzednim wyznaniu błędów, dokonała samorozwiązania. Działacze wywodzący się z wasylkowców udali się do ZSRS, gdzie w 1933 r. wielu z nich zostało zlikwidowanych wskutek sfabrykowanej sprawy dotyczącej Ukraińskiej Wojskowej Organizacji. W podobnym czasie na terytorium sowieckim represjonowano kolejnych zachodnioukraińskich komunistów. W tym czasie liczba członków KPZU znacząco spadła. Partia zmieniła się ideologicznie, zaprzestano w niej dopuszczać pluralizm myśli, zwalczano inne polityczne siły.

Druk Komunistycznej Partii

Zachodniej Ukrainy, Lwów 1928 r.

Fot. Biblioteka Narodowa

Stosunek do II RP i „proces łucki”

Szczególnie zagorzale KPZU atakowała władze II RP. Rząd polski nazywano faszystowskim i okupacyjnym. Jednocześnie partia prowadziła akcje propagandowe na rzecz Rosji sowieckiej.

W 1930 r. polska policja zatrzymała instruktora Komitetu Centralnego KPZU, Jana Kozaka, który podjął współpracę z polskimi służbami. Dzięki licznym prowokacjom z jego udziałem aresztowano kilkudziesięciu działaczy KPZU, w tym szefa Wydziału Zawodowego KC KPZU, Ozjasza Szechtera oraz sekretarza KC KPZU Mikołaja Pawłyka. Przeciwno wszystkim zatrzymanym wytoczono w 1934 r. proces, który odbył się w Łucku. Oskarżonym postawiono zarzut popełnienia zbrodni stanu na podstawie art. 97, par. 1 w związku z art. 33,

par. 1 kodeksu karnego z 1932 r. („kodeks Makarewicza”):

„Kto usiłuje pozbawić państwo polskie niepodległego bytu lub oderwać część jego obszaru, podlega karze więzienia na czas nie krótszy od lat 10 lub dożywotnio albo karze śmierci” (art. 93).

„Kto w celu popełnienia przestępstwa, określonego w art. 93. 94 lub 95, wchodzi w porozumienie z innymi osobami, podlega karze więzienia” (art. 97, par. 1).

Ostatecznie wszyscy oskarżeni zostali uznani za winnych zarzucanych im czynów i skazani na kary od trzech do ośmiu lat więzienia. Rok później, na mocy amnestii, większość z nich wyszła na wolność, nie unikając jednak kary ze środowiska kierownictwa komunistów. Ci bowiem albo usunęli ich z KPZU, albo przynajmniej zawiesili ich członkostwo w partii.

Wiec ludności ukraińskiej w miejscowości Kołki pow. Łuck na Wołyniu po zajęciu miejscowości przez żołnierzy sowieckich w 1939 r. związany z referendum w sprawie przyłączenia Zachodniej Ukrainy do ZSRS. Na transparencie z prawej fragment napisu: „Ми вдячні великом /.../ народові і його червоній /.../ помо[ч]” (jesteśmy wdzięczni wielkiemu ... narodowi i jego czerwonej ... pomoc).. Z lewej strony transparent z napisem: „голосчемо ... молоді ...у

боротбі за волю працюючих”

(głosujemy ... młodzi... w walce

Rozwiązanie KPZU i losy jej działaczy

W 1938 r. Komitet Wykonawczy Kominternu zdecydował o rozwiązaniu KPP, KPZU (również KPZB), a sama KPZU szybko zniknęła z politycznej mapy. Jej dawni działacze nie zdołali odbudować ideologii partii, przegrywając z rosnącym w siłę ukraińskim nacjonalizmem. Co warto zaznaczyć, upadek ruchu komunistycznego – szczególnie na Zachodniej Ukrainie – zaczął się jednak już pod koniec lat dwudziestych XX w. Część ludności, popierająca dotychczas kierunek prosowiecki, odwróciła się od komunistów, na co niewątpliwie wpływ miały informacje o kolektywizacji, represjach, a także Wielkim Głodzie na sowieckiej Ukrainie (1932–1933).

Dalsze losy większości pozostałych członków KPZU potoczyły się równie tragicznie – część z nich trafiła do więzień NKWD, inni zostali zamordowani w latach trzydziestych, a kolejni zginęli podczas okupacji sowieckiej w okresie od 1939 do 1941 r.

COFNIJ SIĘ